

ІДЕЯ АБСОЛЮТНОЇ ЗАПОВІДНОСТІ – ПРИРОДООХОРОННА КОНЦЕПЦІЯ XXI СТОЛІТТЯ

Пам'ятай праотців – заповідного не чіпай!

«Заповідність» – словник Даля

Світова практика природоохорони прийшла до декількох концепцій природоохоронних територій різного призначення, які доповнюють одна одну. Однак, єдиною ідеєю, яка була розроблена виключно в інтересах дикої природи і яка захищає її від повсюдного втручання людини, є ідея абсолютної заповідності.

До її формулювання незалежно один від одного прийшли вчені – екологи, екофілософи і природоохоронці різних континентів: Євразії і Північної Америки. Так, потужна екофілософська база ідеї абсолютної заповідності була розроблена рядом американських екофілософів і екологів. У своїх працях американські екофілософи підкреслювали важливість такої цінності дикої природи, як свобода, без якої не може бути успішного еволюційного розвитку екосистем і дикого життя.

Ще в середині XIX століття видатний американський екофілософ Генрі Торо писав про необхідність захисту свободи дикої природи. На думку радикального еколога Дейва Формена, дикій природі небезпечно дозволити йти своєю

дорогою, а не «користуватися нею».

В статті «Біологія і філософія в Йелоустоні» екофілософ Холмс Ролстон III писав про необхідність строго розрізняти природне і штучне втручан-

Г.О. Кожевніков – фундатор концепції абсолютної заповідності

ня людини в дикую природу національного парку: *«Відновлення вовків як хижаків буде більш природним, ніж винищення лосів снайпером»*. Екофілософ пропонує прийняти *«Декларацію свободи для збереження дикої природи»* (щось подібне Прокламації про звільнення чорних рабів, підписаної Президентом США А.

Лінкольном в 1863 р.). На його думку, дикій природі, особливо тій, що знаходиться на заповідних територіях, має бути гарантована свобода і автономія.

Екофілософ Джек Тернер критикує керівників тих американських національних парків, де головні принципи – контроль, управління та організація відпочинку, а не захист свободи дикої природи. Така контрольована заповідна дика природа, на його думку, є фікцією: *«Ми не можемо зберігати дикую природу як зберігають полуницю – зібрану, зварену і законсервовану. Зберігати дикую природу – означає зберігати її автономію і свободу»*.

Одночасно з американськими колегами до ідеї охорони дикої природи шляхом абсолютного заповідання прийшли російські вчені. Екологи Г.О. Кожевніков, М.Ф. Реймерс, О.М. Краснітський, Ф.Р. Штильмарк, С.О. Диренков сформулювали її в закінченому і готовому до практичного впровадження вигляді.

У 1908-1909 рр. Г.О. Кожевниковим був запропонований ідеальний режим повної недоторканності й особливий вид природоохоронної території, де цей режим повинен забезпечуватися – природний заповідник.

Це забезпечення має відбуватися за рахунок:

1. Досить великої площі дикої природи;

2. Наявності навколо заповідника особливої охоронної зони;

3. Суворої охорони від людей, заборони для проїзду і проходу;

4. Заборони господарського використання дикої природи – полювання, риболовлі, вирубування лісу, а також видобування корисних копалин, посівів і посадок, збирання грибів та ягід.

5. Заборони будь-якого прямого і безпосереднього втручання в хід природних процесів і явищ: *«Всякі заходи, що порушують природні умови боротьби за існування тут неприпустимі (...) Не потрібно нічого усувати, нічого додавати, нічого покращувати. Потрібно надати природі самостійність і спостерігати результати».*

6. Недоторканий режим встановлюється назавжди.

Класики абсолютної заповідності запропонували і деякі доповнення:

1. Непрямий вплив людини на заповідник (глобальне забруднення, тепловий вплив на атмосферу) не повинні розглядатися під час підтримки режиму заповідності. Це ж стосується проникнення на заповідну територію чужорідних видів, а також трансформації заповідних екосистем внаслідок відсутності будь-якої екологічної ланки, наприклад, заростання луків внаслідок відсутності копитних;

2. Абсолютна заповідність поширюється не тільки на природні маловивчені ділянки дикої природи, але і ділянки заповідників, що підлягали серйозному антропогенному впливу.

КРАЇНА
ЗНАНЬ

Генрі Торо, американський філософ, засновник екофілософії

Ф.Р. Штильмарк – продовжувач справи Г.О. Кожевнікова

На думку Ф. Р. Штильмарка (висловлену спільно з М. Ф. Реймерсом), «заповідання може здійснюватися як відновлювальний акт, своєрідна реанімація» природних екосистем.

3. Ідея абсолютної заповідності є ідеалом, до якого потрібно прагнути при здійсненні менеджменту в будь-якому природному заповіднику. На сучасному етапі, коли багато лукавих ідей заповнили світ і дозволя-

ють «виправдати» просування бізнес-інтересів на останні ділянки дикої природи, поширення і застосування ідеї абсолютної заповідності є єдиною мірою реального захисту дикої природи.

Іноді можна почути таку думку, що ідея заповідників є несучасною, що це спадщина радянського ладу і в світі ніхто до такого не прийшов. Вище ми показали, що це неправда, проте слід додати, що в сучасних умовах ідея абсолютної заповідності є особливо актуальною для країн, в яких збереглися значні ділянки дикої природи, тому саме заповідники, а не неадекватні ідеї самостійного існування дикої природи національні парки, повинні створюватися.

Не горезвісне «раціональне природокористування» та «екосистемні послуги», а ідея абсолютної заповідності має застосовуватися не тільки в Євразії або Північній Америці, але й на континентах, де збереглися великі ділянки дикої природи – в Антарктиді, Південній Америці, Африці, Австралії, а також на частинах океанів. На останніх диких ділянках цих континентів потрібно створювати саме природні заповідники!

Не дивно, що все більше зарубіжних екологів, заслужено критикуючи національні парки, схиляються до необхідності створення територій, вільних від втручання людини. Саме ці погляди, хоча і в незавершеному вигляді, покладені в основу європейської природоохоронної мережі «Натура 2000». Саме на основі цієї ідеології в Антарктиці створюються території, які особливо охороняються (ASPА), вхід до яких суворо заборонений навіть дослідникам.

Все цікавішою ця ідея стає для втомленої «раціональним природокористуванням» та рекреаційним свавіллям Польщі. І тільки у нас деякі недалбовидні екологи пропонують скасувати заповідники або перетворити їх у національні парки (або їх повний аналог – так звані «біосферні заповідники»).

Що стосується України та низки пострадянських країн, то часто можна почути голоси тих, хто говорить про неадекватність заповідного режиму для збереження низки рідкісних видів рослин і тварин, що існують в певних фіксованих умовах, які запропоновано штучно підтримувати так званими регуляційними заходами або ж після трансформації заповідника в національний парк (біосферний заповідник). У цьому випадку необхідно заперечити, що збереження природного ходу процесів і збереження окремих видів не є сумісними.

С.О. Диренковим ще в минулому столітті був сформульований принцип поділу природних територій, що особливо охороняються. При цьому в заповідниках не повинно бути ніяких регуляцій і заступництва для окремих видів. Але всі ці процедури можуть проводитися на територіях природних об'єктів, які особливо охороняються (національних парків, заказників та ін.). Окрім того, окрім тварин та рослин, які потребують регуляції, існують і такі, що потребують повної заповідності. Справедливість вимагає захистити також і їх інтереси.

Аргументи «теоретиків» *«виправлення порушень іншими порушеннями»*, як вдало назвав С.О. Диренков регуляційні заходи, не витримують

Холмс Ролстон III, сучасний американський екофілософ

В.Є. Борейко – директор Київського культурного центру, сучасний український ідеолог і популяризатор концепції абсолютної заповідності

конкуренції в умовах суворой практики. Адже майже 100 % сучасних регуляційних заходів – це лише господарське використання території заповідника, яке проводиться під маскою теоретичних досліджень. При цьому, наприклад, сінокосіння проводиться з використанням важкої техніки та у строки, оптимальні для якості трави, а не вимог регуляції, під виглядом боротьби з

неприродними деревостоями заготовлюється цінна деревина тощо.

Хтось може навести інший розповсюджений аргумент – режим заповідників в українських умовах часто не дотримується. Чи варто утримувати такі території? Чи не краще узаконити стосунки, які склалися в рамках пластичної категорії – національний парк?

Необхідно пояснити, що такий аргумент наводять або люди, які щиро помиляються, або люди, які заангажовані в процес лобювання господарських інтересів. Адже практикам на даний час добре відомо, що природні заповідники – це об'єкт ПЗФ з найбільш суворим природоохоронним режимом. Вони не зонуються, що виключає можливість необхідного когось Perezонування з метою виведення необхідної ділянки із заповідного режиму в іншій.

Земля природних заповідників України винесена в натуру, на всій їх території діє досить жорсткий правовий режим, що робить їх захист більш успішним, але лише в тому випадку, якщо суспільство і адміністрація готові до боротьби. Загалом, необхідно, щоб діяв принцип готовності до оборони на найдаліших кордонах.

Часто звучить думка, що заповідники України (так само і Білорусі або ж Європейської Росії) малі для того, аби природа розвивалась там за своїми законами. При цьому, зазвичай, спеціально наводяться лише найменші заповідники – наприклад, шматки Донецької і Луганської областей. В цьому випадку, по-перше, необхідно зазначити, що крім цих невеликих заповідників, в Україні існують значно більші за площею, нап-

приклад, Поліський (більш, ніж 20 тис га).

По-друге, де показано, що на невеликих територіях не можуть відбуватися відновлювальні процеси? А по-третє, не можна забувати про раніше викладений принцип найбільшого правового імунітету заповідників у порівнянні з іншими об'єктами ООПТ.

Також часто звучить думка, що не можна закривати вхід на ділянки дикої природи для людей, а також їх існування необхідно всіляко рекламувати. Практики природоохорони давно вже сформулювали тезу про те, що потреби людини і природи несумісні, тому є необхідним існування ділянок, куди людина не допускається, і які не рекламуються. Якщо існують закриті території в інтересах військових або VIP-персон, то повинні створюватися закриті ділянки і для справжньої VIP-персони – природи.

**КРАЇНА
ЗНАНЬ**

Можна також почути: як же утримувати заповідники, якщо вони не дають нічого для господарства? Не поспішайте погоджуватися, адже існування справжніх «дармоїдів» – державних резиденцій та державних VIP – мисливських господарств у деяких чомусь протестів не викликає. Заповідники ж – це одна зі складових престижу нації і тому на рівні з освітою, наукою та охороною здоров'я має фінансуватися державою.

На даний час пропагандою і поширенням ідеї абсолютної заповідності активно займаються українська природоохоронна організація – Київський еколого-культурний центр і польська організація «Майстерня в інтересах усіх істот». Ними ініційована міжнародна компанія з підтримки та поширення цієї ключової ідеї. Для цього, зокрема, проводиться регулярна Міжнародна Заповідна школа Борејко-Войцеховського,

головним завданням якої є розвиток у сучасних природоохоронців ідеологічної екофілософської бази, поширення ідеї абсолютної заповідності і необхідності охорони останніх ділянок дикої природи.

Якщо у вас виникли питання щодо ідеї абсолютної заповідності, ви можете задати їх нам, скориставшись електронною адресою kekz-office@ukr.net

Інформацію про заповітковану Заповідну школу і правила участі в ній ви можете знайти на сайті Київського еколого-культурного центру <http://ecoethics.ru/shkolaboreyko-voytsehovskogo/>

І.Ю. Парнікоза,

науковий співробітник
Національного
історико-архітектурного музею
«Київська фортеця»,
член КЕКЦ